

איך הפך הוגה
איטלקי אחד
למורה הדרך של
כל הפוליטיקאים
המושחתים בכל
הזמנים? ומדוע
דווקא בעידן
המודרני התמים
חשוב להכיר
את הציניקות
שמאחורי כל
המילים הגדולות?
| פרופ' הלי זמורה,
שהקדיש את השנים
האחרונות למחקר
הגותו של הציניקן
מפירנצה, בשיחה
מחכימה ומעמיקה
על כוונות טובות
שיש בהן סכנה
גדולה לכולנו

נועם פלאי

גלגל ההיסטוריה לרגע לא מפסיק להפתיע. אם חשבנו שבעולמנו המצולם והמתוקשר ייראו הדברים אחרת, באו הנגמשים הרוסיים בדהרה ולימדו אותנו שמה שהיה הוא שיהיה.

הפלישה הרוסית לאוקראינה הכתה את העולם בהלם - או שלא הפתיעה אף אחד; היא תאמה את הערכות המודיעין של המערב, אבל לא את הערכות של הפרשנים המדיניים למיניהם. היא הייתה צעד מובן וכמעט מתבקש מבחינה אסטרטגית, בשל הנסיבות - אבל גם מעשה אבסורדי, בלתי נסלח, של שליט שהחליט להפוך את הקערה הגאו-פוליטית על פיה.

התבלבלתם? ובכן, אתם לא לבד. בשעה שטנקים רוסיים שעטו לכיוון קייב במה שהיה נראה כמו מפגן כוח רוסי, גירדו בפדחתם טובי הפרשנים, הפובליציסטים וסתם פטפטנים בניסיון להבין מה בדיוק מניע את האיש מהקרמלין. למה לעשות מלחמה ככה סתם? איפה החוק הבין לאומי? איפה השכל הישר? מה, הוא לא מבין שאנחנו כבר במאה העשרים ואחת?

חלק הגדילו לעשות וטענו שפוטין לא פגע רק באוקראינה; הוא ניתץ את השלום הבין לאומי ששרר כאן בעשרות השנים האחרונות - לפחות בחלק ה'מתקדם' של העולם. הוא החריב מוסכמות בלתי ניתנות לערעור על הדרך שבה סכסוכים בין לאומיים אמורים להיפתר. הוא הולך להחזיר את העולם בחזרה לחוקי הג'ונגל, היו מי שאמרו.

אבל את פרופ' הלי זמורה, היסטוריון ישראלי ופרופסור מן המניין להיסטוריה כללית באוני' בן גוריון שבנגב, הפתיעה יותר התדהמה. "יותר קשה לי להבין את הדיבורים התמימים על שלום בין לאומי שנחרב", הוא אומר בשיחה ל'משפחה'. "מלחמות הן חלק מההיסטוריה האנושית".

זמורה יודע על מה הוא מדבר. את השיחה שהוא מנהל איתנו הוא עושה על רקע ספרו החדש שיצא לאור לאחרונה, 'עולמו של מקיאווולי' (הוצאת מאננס), שבו הוא מספר על ההוגה שניסח בצורה הבוטה והמרושעת ביותר את העובדה שאין בפוליטיקה שום ערך. רק ציניות, כוח ומרמה. קראו לו ניקולו מקיאווולי.

לא בחינם נחשב מקיאווולי לאחד ההוגים המושמצים בהיסטוריה. שמו נקשר לרוב לצביעות, אינטרסנטיות והיעדר ערכים, וכפי שמציין זמורה - "כמעט כל מדינאי ופוליטיקאי בכיר בארבע מאות

השנים האחרונות הואשם במקיאוווליזם".
דווקא לכן זמורה חושב שספר מעמיק
על מקיאווולי הוא מה שהפוליטיקה שלנו,
רווית השסעים והמחלוקות, צריכה.
חלק גדול מהבעיות שלנו לא נובע מכך
שהפוליטיקה שלנו היא צנינית, מושחתת
וחסרת עכבות – אלא דווקא מכך שאנו
מצפים שהיא תיראה אחרת.

הבעיה של המערב היא לא שהוא איבד את
האומץ לחלום, אלא שהקשר שלו עם המציאות
הלך והתרופף. ייתכן שטיפ-טיפה צנינות,
בתוספת מבט מפקח יותר על המציאות, זה
בדיוק מה שהעולם המערבי צריך.

וזה גם מסוכן. "התחושה האישית
שלי היא שהחירות שלנו בסכנה", אומר
זמורה. מה שגורם לכך זאת דווקא העובדה
שהפוליטיקה בימינו, יותר מאי פעם,
הפכה להיות מלאה כוונות טובות. "ביחס
שלנו לפוליטיקה יש סתירה: מצד אחד,
רבים במערב ובמדינת ישראל רואים את
הפוליטיקה כמקום 'מלוכלך', ציני, כוחני
וחסר עקרונות. ומצד שני, יותר ויותר
אנשים מנסים לראות את הפוליטיקה
כמקום שצריך להביא 'אולה' לעולם. כל
אחד מנסה להביא את הערכים האישיים
שלו ולשים אותם בקדמת הבמה הפוליטית.
כל מערכת בחירות – וזה ככה מאז שאני
זוכר את עצמי מצביע – הופכת להיות
גורלית במיוחד. אבל האמת היא שאף אחת
לא כזאת גורלית כמו שמציגים אותה.

"אני לא מדבר כרגע דווקא על מדינת
ישראל", הוא מציין. "כאן יש את המכנה
המשותף החזק בדמות הזהות היהודית – אם
כי לפני עשרים שנה הייתי אופטימי יותר".

מה שלמדתי בפירנצה

אז מי היה מקיאווולי, ולמה הוא עדיין
כל כך מעניין אנשים – בוודאי בהשוואה
להוגים אחרים בני זמנו?

"ניקולו מקיאווולי היה מדינאי, היסטוריון
והוגה שחי בתקופה רבת שינויים מהרבה
בחינות, והוא השכיל להבין את זה בזמן
אמת. הסיבה שבעיניי הוא רלוונטי גם
היום היא לאו דווקא מפני שהוא חשף
אמיתות נצחיות על טבע האדם, אלא כי
התובנות שלו ממשיכות לאתגר את העולם
המערבי. הוא היה יוצא דופן באופן שבו
היה מסוגל לחשוב מחוץ לקופסה ולאגור
את ההנחות המקובלות של בני זמנו מחד
– זאת באמצעות ניתוח היסטורי רחב –
ומאידך לעשות את זה בצורה אחרת
מתוך רצון למצוא פתרון לבעיות שפקדו
באותה התקופה את פירנצה עירו בפרט
ואת איטליה בכלל.

"אנשים לא אוהבים את זה, כי מקיאווולי
העז לומר שלחלק מהבעיות שאנו
מתמודדים איתן אין פתרון החלטי. הוא
הראה שלפעמים המציאות אינה מתנהלת
בצורה שהיינו רוצים".
ואכן, ניקולו מקיאווולי חי, פעל וכתב

בפירנצה של תקופת הרנסנס, זמן שהיה
רווי תהפוכות. אם ניקח בהשאלה מושגים
מתחום החינוך, נאמר שאירופה התחילה
להיכנס לתקופת 'גיל ההתבגרות' שלה.
ובדיוק כמו נערים מתבגרים (לפעמים,
לפעמים), גם כאן זה היה כלול ברצון
למתוח את גבולות הכוח והסמכות, מלווה
בחוסר יציבות קיצוני.

בגדול, מערך הכוחות היה כזה: צרפת
בדיוק סיימה את מלחמת מאה השנים
והקימה צבא סדיר לראשונה זה מאות
שנים; ספרד סיימה את ה'רקונקיסטה'
– האיחוד המחודש תחת הכתר הנוצרי
(שכלל גם את גירושם
האכזרי של היהודים)
והתחילה לחפש את עצמה
בזירה הבין לאומית; גרמניה
סיימה לחכות ליקיצתו של
המלך פרידריך ברבוסה
(שניהל את מסעות הצלב
בימי הביניים. האגדה אמרה
שהוא היה אמור לקום

מתישהו ולהושיע את האומה המפולגת)
והחליטה לאחד כוחות עם ספרד;
והשווייצרים – ששכרי החרב שלהם זכו
למוניטין כמעט כמו השעונים שלהם היום
– סיימו לקבל פקודות מאחרים והתחילו
לנסות להילחם למען האינטרסים האישיים
שלהם.

מאחר שכל הילדים האלו היו צריכים
מקום לריב בו זה עם זה, הם בחרו באיטליה
המפוצלת והמסוכסכת עם עצמה להיות
מגרש המשחקים שלהם. האיטלקים, יש
לציין, לא ממש אהבו את הרעיון. איטליה
אולי הייתה מחולקת למדינות שונות, אבל
נהנתה משגשוג ותרבות, חברתי וכלכלי
ובגדול הרגשה הרבה יותר מוצלחת
מהעמים ה'ברברים' שמעבר לאלפים. אלא
שלמרות כל המוסדות להשכלה גבוהה
והכרכים הגדולים והפסלים היפים – הם
לא יכלו לעשות הרבה בנדון.

"למקיאווולי הייתה הזדמנות טובה
לראות מה קורה כשמדינה כמו פירנצה
נאלצת להתמודד עם מעצמות ענקיות, שהן
לא רק הרבה יותר חזקות ממנה – אלא
ששולי הטעות שלהן הרבה יותר רחבים",
מסביר פרופ' זמורה. "למדינות האלו הייתה
מעט מאוד הבנה לצרכים הפלורנטיניים –
או מעט מאוד נכונות להקשיב להם". כשיש
לך צבא חזק מספיק, למד מקיאווולי, שאלות
כמו מי-התחיל-עם-מי או מי-באמת-
צודק-בוויכוח, הן לא ממש רלוונטיות.
פירנצה הייתה צריכה להסתגל למציאות
שנכפתה עליה – או לחדול.

התהפוכות האלו הביאו את

ניקולו מקיאווולי היה

מדינאי, פילוסוף

פוליטי, דיפלומט,

סופר ומחזאי

מפירנצה שבאיטליה

לחזור לתקופת
ה'ג'ונגל' ולדימיטר
מוטין

מתוך הבנת חשיבותה

הרבה של עבודתו

של מקיאווולי,

העמידה פירנצה

המודרנית לכבודו

אנדרטה מרשימה

מקיאווולי לתהות על טיבה האמיתי של
הפוליטיקה ושל טבע האדם. בניגוד למה
שהיה מקובל לומר בזמנו, הוא לא ראה
כיצד השליטים הנוצרים באירופה מושלים
באמצעות המידה הטובה שלהם, או
הערכים הנאצלים שעל ברכיהם התחנכו,
לכאורה. אם כבר, הוא ראה את ההפך:
דוגמה חיה לאיך נראה מנהיג ישר שמנסה
להתנהל לפי עקרונות צודקים הוא מצא
אצל הבוס שלו, פיירו סודריני, שמונה
לעמוד בראשות פירנצה אחרי ששלטונה
המושחת של משפחת מדיצי קרס. סודריני
האמין בערכים ליברליים וניסה להחזיר
אל פירנצה את השיטה הרפובליקנית
שהמדיצ'ים הרסו. היריבים שלו, ממעמד
האריסטוקרטיה, האמינו בערכים האלו
קצת פחות. סודריני היה יכול לחסלם, טען
מקיאווולי, אבל הוא בחר שלא לעשות כן.
בכך הוא לא רק אחראי לקיצה של דרכו
הפוליטית, אלא גם להתמוטטותו של
הניסיון לשקם את פירנצה ולכל הרעות
החולות שהמשך שלטון מדיצי גרם.

מהצד השני עמדה דוגמה שמקיאווולי ראה
כמעוררת השתאות: צ'רזה בורג'ה היה בנו של
האפיפיור. בתור מתנה ליום ההולדת סידר לו
אביו, עם עזרה נדיבה מהצרפתים, דוכסות
פרטית שתהיה רק שלו (לילדים של אנשים
עשירים ורבי השפעה קונים צעצועים יקרים
יותר מלשאר). בורג'ה היה סמל לפוליטיקאי
ערמומי, מושחת וקר רוח. בניגוד לסודריני, הוא
לא סבל מנקיפות מצפון כשחיסל באכזריות
את אותם אנשי צבא שסייעו לו, כאשר הבין
שהם כבר לא כל כך איתו. אמנם לשלטון
הטרור שהשית על העיר היה גם רווח: אירועי
האלימות ירדו, כך שבשקלול הסופי הוא היה
'חסכוני יותר' משלטון נדיב,
אך רפה וחסר כוח.

את ספרו הנודע 'הנסיך'
כתב מקיאווולי כספר הדרכה
לשליט, כאשר בורג'ה משמש
מודל לחיקוי. הספר נכתב
בדומה לספרי הדרכה רבים
לנסיכים שנכתבו בתקופת
הרנסנס. אלא שבעוד הז'אנר
המקובל של הספרים הללו
היה מבוסס על ערכים
נעלים כמו טובת הכלל,
ענווה ומידות טובות – טען מקיאווולי, על
סמך ניסיונו המדיני, שנסיך שינהג בדרכים
אלו – בסוף ימצא את עצמו בלי ג'וב. בני
אדם הם הפכפכים, הוא קבע, ואי אפשר
לסמוך עליהם: "אפשר לומר בהכללה על
בני האדם שהם כפויי טובה, הפכפכים,
מתחפשים ומתחזים, מתחמקים מסכנות,
תאבי רווח. שוכחים את מות אביהם מהר
יותר מאשר את אובדן נכסיהם".

לנהוג בנעם או לחסל

האפיון הלא ממש סימפתי שהעניק
מקיאווולי לאנושות גרם לו להגיע למסקנה

מלחמת
הן חלק
מההיסטוריה.
ממראות ההרס
באוקראינה

ברורה: בניגוד להוגים הנוצרים בימי
הביניים והרנסנס, שטענו שפוליטיקה יכולה
להתנהל על פי ערכי אבירות אציליים, היה
מקיאווולי סבור שהפוליטיקה היא עניין
הפכפך, ומי שרוצה להצליח בה צריך להיות
מסוגל להיות הפכפך לפחות באותה מידה.
אחרת הוא פשוט לא יצליח לעמוד בקצה.
למעשה, כל אומנותו של הנסיך, לפי
מקיאווולי, היא לזגוג ולתמרן בין האירועים
השונים, על מנת להתאים את עצמו כל הזמן
לנסיבות ולהסוות את מניעיו האמיתיים.
מקיאווולי כנראה לא היה רואה כל פסול
בפוליטיקאי שוקוף בין מפלגות, כל עוד יש
לו טיעון משכנע מספיק בכל פעם – אפילו
שהטיעון הזה לא בהכרח נכון.

הקוראים יכולים לטעון שעד כאן אין
חידוש גדול במיוחד. אמרה ידועה מלמדת
כיצד לזהות שקרים אצל פוליטיקאים: בדרך
כלל הם מגיעים מייד אחרי שהם פותחים
את הפה (בתנאי שזה לא נעשה לצורך
אכילה). אבל רשימת המטלות שהנסיך של
מקיאווולי צריך לעמוד בהן אינה נגמרת כאן.
על הנסיך, טען מקיאווולי, להתנהג בהתאם
למצופה מנסיך – מתוך חמלה ומוסר, אך
עליו גם להיות מסוגל לעזוב את הגינונים
היפים ולנהוג באכזריות. כשיצטרך לכך, הוא
צריך לדעת כיצד להטיל אימה על הציבור
מבלי לעורר שנאה, כיצד להסתיר את
כוונותיו ולהכות באויביו ללא רחם. "בבני
אדם צריך לנהוג בנעם – או לחסלם", הוא
יעץ באלגנטיות.

נוסף על כך, מאחר שאנשים נוהגים
לנקום במי שמרע להם קצת, ולפחד ממי
שמרע להם הרבה – כדאי למנהיג לעשות
את כל הדברים המעצבנים בבת אחת,
ואחר כך לחלק את הטובות טיפין-טיפין.
ואם הוא רוצה להעניש את המתנגדים
שלו – אז שיעשה את זה עד הסוף ולא
ירחם עליהם באמצע כמו איזה חנון. רק אל
תשכח להסתיר את הכוונות שלך ולהעמיד
פנים שאתה מתכוון רק למען טובת הכלל
– בשעה שכל מה שמעניין אותך באמת זה
הכיסא שעליו אתה יושב. במילים אחרות,
מקיאווולי כתב את 'המדריך לרודן' וממש
התכוון לכך.

ואולי בעצם לא ממש. כי כשקוראים
את מקיאווולי, אחד הדברים שאפשר לומר
בוודאות הוא שהוא לא מצליח להגיע לשום
מסקנה ודאית באמת. ב'נסיך' למשל, לאחר
שהוא גומר את ההלל על דמותו של הרודן
האכזרי, הוא מסיים בכך שבסופו של דבר –
סופו של הנסיך להיכשל. לאנשים פשוט אין
הגמישות המספיקה שבביל לתמרן בצורה
יעילה דייה על מנת להתגבר על נפתולי
הזמן. ברגע שהם מתמידים במידה מסוימת
ומצליחים בה, הם נוטים להיצמד אליה גם
כאשר הנתונים משתנים.

"הספרים של מקיאווולי מלאים בסתירות
ובסקפות, וזה בעצם מה שמיידח אותם
בהשוואה להוגים אחרים", אומר פרופ' זמורה.
"בניגוד ללא מעט הוגים, מקיאווולי לא יורה

את החץ ואז מסמן את המטרה, אלא פותח דיון משוחרר מאוד יחד עם הקורא, מתוך ניסיון להבין את המציאות כפי שהיא באמת, ולא כפי שהיינו רוצים שתהיה."

מקיאווילי גם לא היה סגור על כך שהמודל של דיקטטורה הוא אכן הטוב ביותר לעם. בספר אחר שלו, 'דיונים על עשרת הספרים הראשונים של טיטוס ליוויוס' (בקצרה 'דיונים'), שכתב כמה שנים לאחר 'הנסיך', הוא דווקא מצמד בצורת השלטון הפוכה: רפובליקה, כאשר כאן המודל לחיקוי רחוק הרבה יותר - הרפובליקה הרומית.

אלא שגם כאן הוא לא עושה זאת מתוך הערצה לעליונותה המוסרית של השיטה, כפי שהיא נתפסת היום. בעיני מקיאווילי, רפובליקת הן צורות ממשל טובות יותר, פשוט כי הן חזקות יותר. ככל שתיתן לאזרחים שלך יותר חופש, כך יהיה לך קל יותר לרתום אותם לקחת את החופש של אנשים מארצות אחרות.

גם היחס של מקיאווילי למחלוקות פוליטיות מקורי ביחס לגישה שהייתה מקובלת אז: בניגוד להוגי ימי הביניים טען מקיאווילי שהמריבות הפנימיות לא החלישו את רומא - אלא דווקא היו המקור לחוסנה, שכן הן סייעו לייצר את הדינמיקה המאוזנת שאפיינה את הפוליטיקה שלו.

כפי שאנחנו רואים, גם כאוהד הרפובליקה - מקיאווילי לא היה ממש ליברל קלאסי. הוא נשאר נאמן לעמדתו שהעדיפה כוח על פני עקרונות - ובתנאי השימוש שנעשה בו גמיש מספיק כדי להתאים לנסיבות המשתנות.

"בניגוד למה שמקובל לומר, מקיאווילי לא הפריד לחלוטין בין המוסר לפוליטיקה", מבהיר זמורה. "הוא גם האמין שהפוליטיקה צריכה לדעת לעשות שימוש מושכל במוסר. עיקר הטענה שלו היה שאת כללי המוסר הרגילים ביחסים שבין אדם לחברו אי אפשר להחיל בפוליטיקה באותו אופן."

ואכן, אחת הסיבות שמונה מקיאווילי להתמוטטותה של רומא היא הנצרות, שגרמה לרומאים להיות 'דתיים' פחות ומוסריים פחות. השילוב של הניוון המוסרי שהביאה הנצרות, ביחד עם עמדתה הלא-ריאלית לגבי מושגים כמו 'כוח' ו'תהילה' וההטפה שלה לתת את הלחי השנייה, הוא שהחליש את הגדולה שבאימפריות והחיש את נפילתה.

כוונות טובות או אחריות?

באווירה הפוליטית והחברתית הקיימת היום קשה לחשוב על מודל הפוך יותר מזה שרווח, מאשר המודל של מקיאווילי, היום, כמעט כל דיון ציבורי - חברתי, כלכלי, מדיני או מה-שלא-יהיה, מתנהל בעיקר כהתנגשות של תפיסות עולם ערכיות. או שאתה בצד ה'נכון', של החברה הטובים, או שאתה פשוט פאשיסט/גזען/חסר-לב/

השלימו-את-החסר.

בתוך כל השיח הזה, העמוס עד להתפקע ב'כוונות טובות', יש מעט מאוד מקום גם לשכל. מעטים בלבד טורחים לשאול את עצמם לא רק מה ראוי לעשות, אלא מה ניתן ואפשרי לעשות - ומעטים עוד יותר מוכנים להקשיב לטיעונים כאלו. השיח הצדקני והטהרני הזה נשמע הרבה יותר 'נקי' ו'ערכי' מטיעונים טכניים, שמתבססים על הערכות ריאליזטיות של המציאות וטבע האדם - אבל בדיוק מהסיבה הזו הוא גם הרבה יותר מסוכן.

סיסמאות כגון 'לסיים את הכיבוש', 'להחיל ריבונות', 'לכבוש את וול סטריט', 'להפסיק את הקיפוח' - נשמעות טוב כשהן מוכרות בקולי קולות בהפגנות או מושחזות בחדות בפאנלים ובטורי דעה שנונים, אבל הן הרבה פחות מוצלחות אם מנסים להעמיד אותן למבחן המורכב והבלתי מתפשר של המציאות. בסוף, סוגיות מקור-כלכליות אינן רהיט להרכבה עצמית של איקאה, וסכסוכים בין לאומיים מצריכים פתרונות קצת יותר מורכבים מאלו שאפשר לנסח ב-280 תווים.

"במובן מסוים, אפשר לומר שהמקום שהמוסר תופס היום בפוליטיקה קצת מגיע על חשבון החשיבה הרציונלית", אומר פרופ' זמורה. וכאן, כאמור, נמצאת הבעיה הגדולה.

אבל על אף שהבעיה הזו נראית כהולכת ומתרחבת בשנים האחרונות, היא אולי לא חדשה לגמרי. במשך חמש מאות השנים שחלפו מאז שכתב מקיאווילי את 'הנסיך' - שנמכר בתפוצה די רחבה עד היום - המשיכו אנשים להתעקש שהוא סתם פסימיסט שמדבר שטויות, שהטבע האנושי לא כזה נורא, ואם רק נדע להנדס את החברה כמו שצריך ולהיפטר מאותם מוסדות חברתיים וגורמים 'דכאניים' אחרים שגורמים לאנשים להיראות כמו שהם נראים, הכל יהיה פנטסטי.

זמורה מנגיד בספרו בין מקיאווילי, שהיה מפוכח מאוד ביחס לטבע האדם, לבין הדוגמה ההפוכה ביותר - שמבטאת את הטרגדיה שעלולה להביא היומרה לשנות אותו: קרל מרקס, מי שהגה את הרעיון הקומוניסטי.

"המהות האנושית", כתב מרקס, "היא 'סך הכל של היחסים החברתיים'". כלומר, לא טבע האדם מביא עליו את הרעות החולות שנובעות ממעשיו,

פוליטיקה של אחריות. מרקס וובר

⊕ שני הוריו של מקיאווילי היו בני האצולה הפלורנטינית העתיקה, אך בתקופתו של מקיאווילי ירדה המשפחה מגדולתה

צדק חברתי? מחאה חברתית בארה"ב

אלא המצב החברתי שלו, כמו הסדר הקפיטליסטי שנכפה עליו ומנצל אותו. הקומוניזם היה אמור לשנות את היחסים האלו, ובכך, לשיטתם, לפתור את הבעיה האנושית אחת ולתמיד.

זאת כמובן לא הייתה הבעיה היחידה של הקומוניזם הכפרי, שתומכיו במשך שנים היו לאויבי הדת הגדולים ביותר, אבל זה מראה את הריקנות שבימרה שלו.

"הקומוניזם הוא חידתה הפתורה של ההיסטוריה", טען מרקס בלהט, ומיליונים הלכו בעקבותיו, משאירים אחריהם אדמה חרוכה. אמנם ככל שגדל מחיר הדמים שגבה הקומוניזם, כך גדל הצורך של המהפכנים לתאר את העתיד שלהם בצורה אוטופית יותר, על מנת להצדיק את האלימות. בסוף זה כמובן לא הלך כל כך טוב. את טבע האדם אי אפשר לשנות רק כי רוצים.

זמורה מזכיר את הסוציולוג הגרמני הנודע מקס וובר. ארבע מאות שנה לאחר מקיאווילי - כאשר נשטף העולם באידיאולוגיות יפות שכמעט והביאו לחורבנו - הוא חזר והזכיר שפוליטיקה אי אפשר לנהל רק על פי צו המצפון בלי להתחשב בתוצאות.

"כל מי שעוסק בפוליטיקה - כלומר, באמצעי העוצמה והאלימות - עושה למעשה עסקה עם כוחות שטניים". מי שלא מבין את זה, הוא טען, הוא פשוט ילדותי. וובר טען שבשביל מי שרוצה "לדאוג לישועת נשמתו, ולישועת נשמתם של אחרים", יש עצה אחת פשוטה: להתרחק מפוליטיקה.

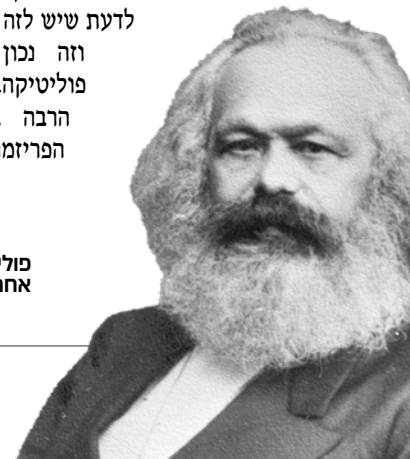
במקום הגישה הזו, שוובר כינה 'אתיקה של כוונות', הוא הציע גישה שתשים דגש לא על ערכים מופשטים, אלא על התוצאות של המעשים. 'אתיקה של אחריות', הוא קרא לה. ואם זה מזכיר לכם קצת את מקיאווילי, זה לא במקרה. וובר עצמו הביא דוגמאות מתוך ספריו של מקיאווילי.

מעניין מה הוא היה אומר על השיח הציבורי היום, שהפרגמטיות והסובלנות שלו לאילוצים ומורכבויות נעלמות מהר יותר מלחמניות לאחר הפסח.

"זה בסדר שאנשים רוצים להביא את הערכים שלהם ולשים אותם על סדר היום", אומר זמורה. "לי אישית יש שולי הכלה רחבים בהקשר הזה. אבל צריך לדעת שיש לזה מחיר".

וזה נכון לא רק לגבי פוליטיקה. מקיאווילי עסק הרבה בפוליטיקה דרך הפריזמה של מאבקי

⊕ כאשר שבו בני המדיצ'י לשלטון נחשד מקיאווילי בקשר נגדם, נכלא וסולק מעמדות ההשפעה בעיר

פוליטיקה חסרת אחריות. קרל מרקס

כוח צבאיים. אמנם גם תחומים 'ניטרליים' יותר, כמו כלכלה, רפואה ומדע, נמצאים תחת אותה מסגרת. בכלם שוררים כללים נוקשים של אינטרסים אנוכיים ותחרות. לפעמים ניתן לתעל את סבך האינטרסים הזה לטובת הציבור, אך לעיתים טובה זו נמצאת מופסדת. את המערכת אי אפשר לטהר לחלוטין ולבנות רק באמצעות כוונות טובות.

בין מפלגה לאידיאולוגיה

בין אתיקה של כוונות לאחריות - בין חשיבה מצפונית ותלושה לחשיבה פרגמטית וקרה - האם יש דרך אחרת? אם השאלה נוגעת לאופן ההתנהלות הרצוי של הפוליטיקה, לא בטוח שהתשובה חיובית. אבל אולי זאת בדיוק הנקודה: אולי פשוט צריך להפסיק לתלות תקוות גדולות כל כך בפוליטיקה, ולהתרכז במה שחשוב באמת.

באופן הרבה יותר חד וברור התנסח המשיגה הגאון רבי שלמה וולבה זצ"ל בספרו 'עלי שור': "כל המפלגות הפוליטיות עוברות תהליך עלוב". עבודת השם מתבססת על ערכי התורה, ואילו הפוליטיקה משתייכת את עצמה על דבר דומה חיצוני, אך שונה מאוד: אידיאולוגיה, ו'רחוקות האידיאולוגיות מריח התורה', אומר הרב וולבה. גאולה לאנושות אינה באה באמצעות מעשים אידיאליסטיים, אלא על ידי תורה, תשובה ומעשים טובים. האידיאולוגיה מנסה לעשות את ההרכבה האסורה בין הפוליטיקה למוסר, בין התבוננות בעולם כפי שהוא, לבין ניסיון אנושי לגזור איך הוא אמור להיראות, והיא מנסה לגאול את העולם באמצעות הפוליטיקה. אלא שהפוליטיקה לא גואלת - לא נשמות ולא את העולם - וזה נכון לגבי כל סוג של פוליטיקה. הפוליטיקה נולדה ולעד תהיה מקום של בינוניות מוסרית, של פשרות, של צביעות ושל ויתור על ערכים מטעמי תועלת.

את זה הבינו גם מקיאווילי וובר, אך הם לא ראו פתרון מוצלח יותר. הם הביטו על העולם כפי שהוא, מבלי לדעת שהדרך לתקן אותו נמצאת דווקא במה שקדם לעולם. ולמרות כל המגבלות הללו, הם הצליחו להשיג משהו לא מבוטל. כוחם היה יפה בכך שחשפו את ימרותן הריקות של כל האידיאולוגיות השונות ושהזיירו את כל מי שיחשוב שאפשר לנהל את הפוליטיקה מבלי להביא את אופייה האמיתי בחשבון.

אם יש להיסטוריה לקח ברור, טעננו, הוא שכל מי שיחשוב על העולם כפי שהוא היה רוצה שיהיה, במקום כפי שהוא באמת, עלול רק להמיט עליו חורבן. חמש מאות שנה לאחר מכן - הלך זה רלוונטי כמעט באותה המידה. ■